

Цегольник Соф'я Олександрівна, здобувач вищої освіти факультету ННІ менеджменту і маркетингу
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Науковий керівник: Афанасьєва Олена Миколаївна, старший викладач кафедри бізнес-журналістики і цифрових медіа
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

ЖУРНАЛІСТИКА ПІД ЧАС ВІЙНИ: МЕЖІ СВОБОДИ СЛОВА В УКРАЇНІ

Українська журналістика зазнала кардинальних змін після повномасштабного вторгнення росії. Війна стала не лише військовим, а й інформаційним фронтом, де правда і дезінформація постійно змагаються за увагу аудиторії. Виникає цілком логічне запитання: чи збереглася свобода слова в умовах війни?

Свобода слова – це не просто абстрактне поняття. Це наша зброя, наш інструмент впливу, наша відповідальність перед суспільством. Однак, що ми бачимо на практиці? Журналісти стикаються з безпрецедентним тиском: з однієї сторони, це тиск з боку держави, яка прагне контролювати інформаційний простір, з іншої – тиск з боку ворожої пропаганди, яка намагається дезінформувати та деморалізувати. Також, спостерігається тиск з боку військових і колег, які закликають до обережності у висвітленні певних тем. Посадові особи відмовляють журналістам або громадськості у наданні суспільно важливої інформації. Медіа стикаються з цензуруванням готових матеріалів або заборонаю оприлюднення [1]. Багато журналістів самоцензурують себе, побоюючись наслідків та переслідування. Самоцензура для більшості журналістів стала основним обмежувальним фактором поширення інформації. Широкомасштабна збройна агресія рф проти України очікувано збільшила кількість випадків самоцензури з боку журналістів. Це особливо гостро стосується тем, пов'язаних з критикою влади, корупції або висвітленням негативних наслідків війни. Працюючи з такими темами, значна частина журналістів воліє кілька разів перевірити, чи не буде у матеріалі інформації, яка негативно вплине на обороноздатність країни, або навіть може призвести до людських жертв [2, с. 26 - 27]. Також, робота журналіста в зоні бойових дій – це постійний ризик для життя та здоров'я. Багато журналістів зазнали травм, загинули, виконуючи свій професійний обов'язок. Ворог активно використовує дезінформацію та маніпуляції, щоб підірвати довіру до української влади та Збройних Сил. Все це вимагає від журналістів максимальної відповідальності та перевірки інформації.

Незважаючи на всі виклики, українська журналістика продовжує працювати. Журналісти виконують важливу роль у документуванні воєнних злочинів росії, інформуванні суспільства про хід бойових дій та мобілізації підтримки України на міжнародній арені. Свобода слова в умовах війни стає не лише правом, а й потужною зброєю у боротьбі за незалежність країни.

Що робиться для захисту свободи слова? Міжнародні організації з захисту прав людини та свободи слова надають підтримку українським журналістам, документують порушення і закликають до їх припинення. В Україні намагаються

боротись з дезінформацією. Українські журналісти співпрацюють з іноземними колегами, що дозволяє отримати доступ до ширшої аудиторії, інформації та захиститися від тиску з боку влади. Важливим є те, що суспільство в цілому підтримує свободу слова і вимагає від влади забезпечення безпечних умов для роботи журналістів.

Журналістика – це не просто бізнес, це соціальна місія. Журналісти інформують суспільство про те, що відбувається, допомагають приймати обґрунтовані рішення і формувати громадську думку. Поширення правдивої інформації – це найкращий спосіб протистояти пропаганді. Журналісти мають навчати людей критично мислити і розпізнавати фейки.

Розглянемо приклади обмеження та захисту свободи слова в Україні під час війни. На початку повномасштабного вторгнення в Україну було введено “Єдиний інформаційний марафон”, який об'єднав усі національні телеканали. Мета була благородна – об'єднати суспільство та надавати оперативну інформацію, однак журналісти та критики зазначали, що такий формат обмежує плюралізм думок і може призвести до цензури. На сьогодні, марафон перетворився на парад офіційних звернень та символічні обговорення, що не відповідають на більшість запитань, які ставлять щодня громадяни [3]. Медіа, які займали критичну позицію щодо влади, зіткнулися з тиском і переслідуванням. Це проявлялося у відмові в акредитації на фронті, блокуванні сайтів, а також у тиску на рекламодавців. Журналісти все частіше стикаються з обмеженням доступу до інформації, особливо в зонах бойових дій. Це може бути пов'язано з міркуваннями безпеки, але також використовуватись для приховування негативної інформації.

Серед медіа, які публічно коментували обмеження свободи слова, можна назвати дослідницьке медіа “Texty.org.ua”, яке неодноразово стикалося з хвилями тиску та погроз після публікації аналітичних матеріалів. Особливо гострою була реакція після дослідження про вплив деяких американських політиків на підтримку України. Також, видання “Кременчуцький Телеграф”, яке розінило образи міського голови, як погрози й подало заяву до поліції. Адже, на черговій сесії, після публікації матеріалу про закупівлю генераторів, міський голова вдався до обговорення, засудження та погроз на адресу журналістів [4]. Багато регіональних медіа, особливо в окупованих або прифронтових зонах, відчують на собі тиск з боку окупаційних властей або місцевих колаборантів.

Критика та обмеження, особливо торкаються тих медіа, які відомі своєю незалежністю та критичним підходом до влади й часто проводять розслідування, які можуть зачепити інтереси впливових осіб або груп. Такі медіа часто надають альтернативну точку зору на події, що відбуваються в Україні, що не завжди співпадає з офіційною позицією. Через що, проти медіа подаються судові позови з метою залякування та виснаження фінансових ресурсів, хакери атакують їхні сайти, намагаючись їх заблокувати або викрасти дані. До того ж, державні органи створюють перешкоди в роботі, відмовляючи у видачі ліцензій або перевіряючи їхню фінансову діяльність. У соціальних мережах поширюються кампанії дискредитації журналістів та медіа.

Одним із гучних скандалів в українській журналістиці останніх років стала публікація розслідування "Слідство.Інфо" про зв'язки депутатів партії "Слуга народу" з олігархами. Журналісти виявили, що деякі народні депутати, які обіцяли

боротися з олігархами, насправді мали тісні зв'язки з великим бізнесом.

Скандал викликав резонанс через розрив між обіцянками і діями, адже партія "Слуга народу" прийшла до влади на хвилі обіцянок боротися з корупцією та олігархами. Отже виявлення таких зв'язків стало для багатьох громадян шоком і розчаруванням. Скандал підняв питання про легітимність влади і викликав сумніви в тому, чи дійсно нова влада готова боротися з корупцією. Скандал став частиною ширшої політичної боротьби в Україні, де різні політичні сили використовують його для власних цілей.

Скандал мав за собою значні наслідки, як для влади, так і для суспільства. Влада відреагувала неоднозначно, деякі депутати, які фігурували в розслідуванні, були виключені з партії. Однак, масштабних чисток не відбулося. Після скандалу були внесені зміни до законодавства, спрямовані на посилення боротьби з корупцією та обмеження впливу олігархів на політику. Скандал підірвав довіру до політиків і посилив скептицизм щодо можливості боротьби з корупцією в Україні.

Публікація розслідування викликала ланцюгову реакцію, яка вийшла за межі журналістики та політики. Журналісти стали мішенню для політичного тиску з боку партії "Слуга народу" та олігархів. Це були публічні звинувачення у необ'єктивності, спроби дискредитувати репутацію журналістів та видання. Деякі журналісти та їхні сім'ї зазнавали погроз на життя та здоров'я, їхні особисті дані поширювались у мережі, були випадки стеження та фізичного тиску. Також, видання зіштовхнулося з труднощами у фінансуванні, через відмову рекламодавців співпрацювати та обмеженням доступу до державних грантів. Були ініційовані судові позови з метою залякування та відволікання від журналістської роботи. У державних ЗМІ та підконтрольних олігархам медіа розпочали кампанію з дискредитації "Слідство.Інфо", поширюючи неправдиву інформацію та наклепи.

Системний тиск створив прецедент, який призвів до залякування інших журналістів, що займаються розслідуваннями корупції. Кампанія з дискредитації видання була спрямована не лише на конкретне видання, а й на підірив довіри суспільства до всіх незалежних ЗМІ. Цей випадок чітко демонструє, як політична влада використовує різні інструменти для контролю над ЗМІ та як медіа впливають на політичні процеси.

Основні аспекти, які можна винести з цього прикладу: незалежні медіа відіграють ключову роль у викритті корупції і захисті інтересів громадян, суспільство має право знати, як працює влада і як витрачаються державні кошти, корупція є однією з найбільших проблем країни і її подолання є необхідною умовою для розвитку. Важливо стежити за розвитком подібних подій і вимагати від влади прозорості та відповідальності.

Підсумовуючи вищевикладене, свобода слова в Україні в умовах війни – це складне і суперечливе питання. З одного боку, існує гостра необхідність у збереженні свободи слова для інформування суспільства та боротьби з пропагандою. З іншого боку, війна створює умови, за яких свобода слова може бути обмежена.

Свобода слова – це зброя в інформаційній війні. Однак варто пам'ятати, що вона несе відповідальність й кожне слово має вагу. Важливо розуміти, що в умовах війни можуть виникати ситуації, коли обмеження свободи слова можуть бути виправданими з міркувань національної безпеки. Однак, будь-які обмеження

повинні бути пропорційними і тимчасовими. Журналістика має залишатися незалежною і критичною, щоб виконувати свою важливу соціальну функцію. Журналісти мають бути готовими голосно заявити про випадки тиску, привернути увагу до проблеми та сприяти захисту свободи слова. Незалежна журналістика є запорукою демократії. Захищаючи свободу слова, ми захищаємо демократичні цінності нашої держави.

Список використаних джерел:

1. Журналісти назвали основні порушення свободи слова під час російської навали — опитування (оновлено) [Електронний ресурс] // ZMINA. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://zmina.info/news/zhurnalisty-nazvaly-osnovni-porushennya-svobody-slova-pid-chas-rosiys%CA%B9koyi-navaly-opytuvannya-onovleno/>.
2. ВИКЛИКИ ДЛЯ СВОБОДИ СЛОВА ТА ЖУРНАЛІСТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ / [П. Бондаренко, Т. Печончик, А. Сухарина та ін.]. // Центр прав людини ZMINA. – 2023. – С. 26 – 27.
3. Сергацкова К. Чи погіршився стан свободи слова в Україні під час повномасштабного вторгнення? [Електронний ресурс] / Катерина Сергацкова // ЗАБОРОНА. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://zaborona.com/chy-pogirshyvsvya-stan-svobody-slova-v-ukrayini/>.
4. Барометр свободи слова за серпень 2024 року [Електронний ресурс] // Інститут масової інформації. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova-za-serpen-2024-roku-i63424>.